

FEITL ISTVÁN

**A nagy fordulat Rákosi Mátyás
„élménybeszámolójában”
az MKP Központi Vezetőségének
1947. június 13-i ülésén**

Rákosi Mátyás aprólékosan mesélte el a Központi Vezetőségnek első nagy konspirációs sikerét, büszke is volt rá, különösen a saját színészi képességeit ecsetelte részletesen, minden bizonynyal kedvet kapott ettől a koncepciós perek koreografálásához. Minden úgy történt, ahogy számított rá: a megvádolt Nagy Ferenc kiskgazdapárti miniszterelnök nemcsak lemondott, de kint is maradt Svájcban, emigrációban. Ez döntő lélektani fordulat volt a kiskgazda politikai vezetők körében, Nagy Ferenc és a mögötte felsorakozott párttársak traumaként élték meg az eseményeket. Tanácstalanság, mi több zavarodottság és bénultság, tehetetlenség érzése uralkodott el legtöbbszörükön. De több volt ez lélektani fordulatnál. Megváltozott a hatalom természete, nem volt mihez, kihez igazodni a kiskgazdáknak, elvesztették az egyre erősebb konfrontációval vállalható irányvonalat összetartó erőközpontot, alávetették magukat a sodrásiránynak, az egyéni karrierutak előtérbe kerültek, így a kommunisták akarata jóval könnyebben érvényesült. Az MKP átvette a kormányrudat, ők lettek a koalícióban a meghatározó, az irányító tényezők. Kiiktatódott a köztársaság politikai berendezkedésében a legfontosabb személyiség, egy olyan miniszterelnök, aki mérvadó vezetője volt a demokratikus és polgári vonalvezetésnek. Nagy Ferenc a Kiskgazdapárt ha nem is vezérének, de vezetőjének volt tekinthető, benne testesült meg a parasztpolgár eszménye. Váratlan kilépése a hazai közéletből több volt, mint egyszerű miniszterelnök-csere. Vele a liberális alternatíva kompromittá-

lódott szimbolikusan és ténylegesen is. Eszményei, politikája, és ezáltal követői váltak lehetetlenné, minősültek egyszerűen összeesküvőknek, puccsistáknak, nota bene hazaárulóknak. Ezzel szemben a kommunista párt, no meg a többiek, a szociáldemokraták és parasztpártiak a demokráciát védelmező, konszolidációt akaró, a népet képviselő politikai tényezőnek állították be magukat.

*

Nem lehet egyetérteni azokkal a szerzőkkel, akik a fordulatot Kovács Béla lefogásának időpontjára teszik. Például Török Bálint, aki szerint a 20. század fényes, de ugyanakkor vészterhes korszaka 1947 februárjában Kovács Béla letartóztatásával véget ért, az ez utáni időszakot utóvédharcnak nevezi.¹ Ezt követően ugyanis még meglehetősen sok eszköz maradt a kisgazda centrum kezében arra, hogy elképzeléseit érvényesítse, így még szuverén módon dönthettek Nagy Ferencék, hogy kit állítanak a párt főtitkári, vagyis egy belső párttiszttségbe. Ebbe a kommunistáknak nem volt beleszólásuk. A polgári demokratikus közép érvényesíteni volt képes akaratát, Kovács Bélát nekik megfelelő emberrel pótolhatták. Balogh István² alkalmasnak bizonyult a poszt ellátására. Vida István véleményét osztom, miszerint a március 11-i pártközi megállapodást – tehát nem a letartóztatást – követően változtak meg a politikai erőviszonyok. „A kisgazdapárt súlyos, szinte helyrehozha-

¹ TÖRÖK Bálint: A ratifikáció és Nagy Ferencék politikája. In: CSICSERY-RÓNAY István–HORVÁTH János–TÖRÖK Bálint: *A demokrácia fellegrvárának építői*. Századvég Kiadó, Budapest, 2002. 182. Ugyanezt az álláspontot vallja Csicsery-Rónay István és Cserenyey Géza.

² Balogh István (1894–1976) katolikus pap, a kisgazdapárt szegedi szervezetének alapítója, 1944–1947 között miniszterelnökségi államtitkár. 1947. március és június között az FKGP főtitkára. Nagy Ferenc távozása után nem maradhatott államtitkár. Az 1947-es választások előtt, július 20-án megalakította a Független Magyar Demokrata Pártot, így szerzett képviselőiséget. 1951-től lelkész Kemencén, majd Budapesten. Baloghról vaskos jellemzést ad Rákosi. RÁKOSI Mátyás: *Visszaemlékezések 1940–1956. I.*, Szerk.: FEITL István–GELLÉRINÉ LAZÁR Márta–SIPOS Levente. Napvilág Kiadó, Budapest, 1997. 396.

tatlan politikai presztízvesztéséget szenvedett.”³ Ugyanakkor időt nyert, rendezhette sorait, és még rendelkezett annyi erővel, hogy konszolidálja a helyzetet, és megállítsa az MKP előretörését. A jövő attól is függött, hogy a nemzetközi nagyhatalmi szövetség milyen ütemben bomlik fel.

*

A most tárgyalt drámai eseménysort szinte teljes pontossággal rekonstruálhatjuk; egyrészt rendelkezésre áll Nagy Ferenc memoárja,⁴ másrészt egy minden valószínűség szerint Száll József által készített feljegyzés a lemondatásról, míg a másik oldalról Rákosi Mátyás frissiben elmondott és itt közölt beszámolója, amely ha nem is avat be a szovjetekkel való konspiráció részleteibe, nagyon sok mindenről ad információt. Továbbá egy sor közvetett irat, a pártok és párttárgyalások jegyzőkönyvei, feljegyzések, vallomások, levelek, no és persze Rákosi visszaemlékezése.⁵ A Központi Vezetőség ülésére érdekes módon a szakirodalom szinte alig hivatkozik, Csicsery-Rónai István és Cserenyey Géza terjedelmes dokumentum-összeállításában sem szerepel, bár az elsősorban a Kovács Béla-üggyel foglalkozik, de részleteken kitér Nagy Ferenc távozásának körülményeire is.⁶

³ VIDA István: *Koalíció és pártharcok 1944–1948*. Magvető Kiadó, Budapest, 1986. 242.

⁴ NAGY Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. II., Európa Könyvkiadó-História, Budapest, 1990.

⁵ A visszaemlékezésnek más a karaktere, mint a KV-beszámolónak, amit nem valószínű, hogy a halványuló emlékek magyaráznak, sokkal inkább a későbbi koncepciós perek kiagyalásában játszott szerepének kisebbitésére törekvő szándék, amit emlékiratában igyekezett magyaráztatni, hiszen azt 1956 után írta. RÁKOSI Mátyás: *Visszaemlékezések 1940–1956*. I. I. m. 376–381. Rákosi az ezt követő oldalakon (392. oldalig) az 1947. június 2-án a budapesti nagyaktívák ülésén elmondott, majd a 4-i Csepel dolgozóikhoz intézett beszédét idézi bőségesen, amelyet a Szovjetunióban rendelkezésére álló könyveiből másolt át és látott el kommentárokkal. (RÁKOSI Mátyás: *A fordulat éve*. Szikra, Budapest, 1950. Harmadik kiadás. 99–130.)

⁶ CSICSERY-RÓNAY István–CSERENYEI Géza: *Koncepciós per a Független Kiszegzdpárt széttűzésására 1947*. 1956-os Intézet, Budapest, 1998. Az utolsó, IV. fejezet *A Nagy Ferenc elleni puccs körülményei és nemzetközi visszhangja* címet viseli. Részben más dokumentumokat közöl a *Fehér könyv*, amely a korabeli hivatalos kiadvány volt az összeesküvésről. (*Fehér könyv. A magyar köztár-*

Nem a teljes előadói beszédet kapja kézhez a tisztelt olvasó, mert az meghaladná a közlés kereteit. Rákosi általában szokatlanul bőséges szövegeket produkált a Központi Vezetőség előtt, amelyekben szinte minden külpolitikai és belpolitikai kérdésre kitért.⁷ (Kivétel, ha egy másik napirendben valaki speciális problémát exponált, például Gerő Ernő a hároméves tervet.)

Hogyan látta Rákosi Mátyás a politikai helyzetet 1947 tavaszán? Ma már jól felvázolható a szovjetek és Rákosi összehangolt taktikája április és május során. Rendelkezésünkre áll a szovjet vezetőknek egy hónappal korábban küldött levele, és a V. M. Molotovval 1947. április 29-én folytatott tárgyalás szó szerinti jegyzőkönyve,⁸ valamint Sztálin májusi üzenete Rákosinak, amelyet Aradon vett át Szuszajkov vezérezedestől, a romániai SZEB vezetőhelyettesétől.⁹ Az összeesküvés leleplezésével és a Kiszgazdapárt meggyengülésével nem érezte pártja automatikus megerősödését, – joggal – úgy ítélte meg, hogy abból inkább a Sulyok-párt, a szociáldemokraták és a parasztpártiak profitáltak. Meg volt győződve arról, hogy a kiszgazdák titkos öttagú vezetőséget hoztak létre annak érdekében, hogy megtegyék az előkészületet az MKP kiszorítására a kormányból. Ezt Molotovnak is jelezte, mi több ezzel nyilvánosan is megvádolta a kiszgazdákat, amit Balogh István cáfolt. Lehetséges, hogy ez a manőver Rákosi részéről pusztán provokáció volt a helyzet elmérgesítése érdekében. Az FKGP szerinte a következő taktikát akarta lejátszani: az időt húzzák addig, amíg a SZEB és a szovjetek ki nem vonulnak az országból, akkor aztán amerikai kölcsönből kívánják megsegíteni Magyarországot a súlyos szovjet jóvátételi terhek miatt, a hároméves terv megvalósítását sem látják reálisnak csak amerikai kölcsön révén. Ha Nagy Ferenc hazatérve ellenakcióra szánja rá magát, az a veszély fe-

szaság és demokrácia elleni összeesküvés okmányai. Magyar Tájékoztatásügyi Minisztérium, 1947. június.)

⁷ Ebből az időszakból egyetlen KV-ülési szövege jelent meg nyilvánosan, az 1947. szeptember 11-i választás értékeléséről szóló beszámoló. (RÁKOSI Mátyás: *A fordulat éve.* I. m. 255–300.)

⁸ IZSÁK Lajos–KUN Miklós (szerk.): *Moszkvának jelentjük. Titkos dokumentumok 1944–1948.* Századvég Kiadó, Budapest, 1994. 193–207.

⁹ RÁKOSI Mátyás: *Visszaemlékezések 1940–1956.* I. I. m. 377.

nyezetett, hogy kiderül, a szovjetek behajjták a jóvátételt. Az országban már elterjedt a híre egy 300 millió dolláros amerikai kölcsönnek. Tartott tőle, hogy ez az egyébként is a szovjetekkel szemben ellenszenvező közvéleményt jelentősen áthangolná. Nem beszélve az ingadozó szociáldemokratákról. Az életszínvonal is meglehetősen alacsony volt, és ez elégedetlenséget váltott ki még a munkásokból is. A kisgazdák maguk mellé állítják a szociáldemokratákat, a koalícióból francia és olasz mintára kiebrudalják a kommunistákat, a belügyminisztérium irányítását átveszik, esetleg egy jobboldali szociáldemokrata miniszterrel. Titokban fegyveresen is felkészülnek hatalmuk biztosítására. Régóta érlelődött ez a forgatókönyv Rákosiban, amire Varga Jenő hívta fel a figyelmét.¹⁰

Milyen taktikája lehet a kommunista pártnak ezzel szemben? A Baloldali Blokk nem vehette át a hatalmat, kisebbségben volt a törvényhozásban, tehát csak a parlament megkerülésével kormányozhatott. Ez nem volt kivitelezhető, belpolitikai és nemzetközi botrányt okozhatott. Csak legitim eszközökkel történhetett a kormány átvétele, de ehhez a FKGP-n belül kellett szakadást elérni. Ez szovjet közbenjárás nélkül lehetetlen volt. Rákosi tehát abban bízott, hogy Kovács Bélát megtörik, és Nagy Ferenc, valamint Varga Béla ellen vallomást csikarnak ki belőle. Ha ez nem sikerül, akkor vállalni kellett a polgárháborús megoldást, a fegyveres puccsot, és ezért arra kérte Molotovot, hogy fegyverezzék fel a kommunista rohamcsapatokat. Olyan képet vázolt a szovjet külügyminiszter elé, amelyben titkos náci csapatok állnának készen jeladásra várva, és bármikor akcióba léphetnek. A valóság az volt, hogy ilyen titkos csoportosulások nem léteztek, még az összeesküvőkkel kapcsolatban sem

¹⁰ „1) A helyzet ma nyilván az, hogy a Vörös Hadsereg kivonulása után a reakció teljes erejével támadni fog – fegyveres erővel is. Nem tudhatjuk mikor következik ez be, de semmiképp sem lehet kizárni azt a lehetőséget, hogy ez hamarosan a béke megkötése után megtörténhet, ha a nemzetközi helyzet ezt megköveteli. Mindenesetre a pártnak készülni kell erre a lehetőségre. Nemcsak mindazt megtenni, amit tervbe vettek, hanem különös súlyt helyezni a párt organizációs és szellemi befolyására az állam fegyveres erejére különösen a hadseregben. (A történeti tapasztalat azt mutatja, hogy a rendőrség sohasem bocsátkozik harcba a hadsereggel.) PIL 274. f. 10/122. ó. e.

merült fel fegyverraktár birtoklása, ezzel szemben az MKP-nak egy zászlóaljnyi erő állt a rendelkezésére fegyvertelenül, illetve használhatatlan fegyverekkel felszerelve.

Ha sikerül Nagy Ferencet kompromittálni, akkor megelőző, gyors ellenlépésekkel ki kellett szorítani az irányító pozícióból őt és Varga Bélát. Ezért Rákosi egy olyan levéllel fordult a szovjetekhez, amelyben Kovács Béla lehetőséget kap tanúvallomás tételére Nagy Ferenc ellen magyar bírósági szervek előtt, továbbá több kérdésben is politikai támadáshoz akarta megnyerni a szovjetek támogatását. Így le kívánta leplezni a kisgazdák korrupcióit, belső ellenzéket akart szervezni baloldali kisgazdák-ból, akik vezetőjeként Dinnyés Lajost szemelte ki.¹¹ A szociáldemokratákkal szemben is keményebb fellépést tervezett, ugyanakkor a szovjetek felé a hadifoglyok hazaengedését kérte úgy, hogy azt az MKP kezdeményezze. A csehszlovákiai magyarok és a svábok kitelepítésében hasonló együttműködést forszírozott. Rákosi dűlőre akarta vinni a fordulatot mindenáron. Molotov erről nem volt meggyőződve, de Rákosi hajthatatlan volt. Nem nyugtatta meg az sem, hogy a békeszerződés ratifikációja május 15-e, ezt követően 90 nap a SZEB felszámolása, és a szovjet katonai erők még ezután is az országban maradnak, ráadásul nem magyar költségeken.

Nem világos, hogy pontosan milyen intézkedéseket határoztak el a beszélgetés nyomán a szovjetek, annyi bizonyos, hogy Rákosi saját kezdeményezésre érdeklődött, és megtudta, hogy Kovács Béla Nagy Ferencre terhelő vallomása rendelkezésre áll. Ez döntő fordulatnak számított. A szovjetek mindenesetre a miniszterelnök levele ellenére nem adták ki a magyar szerveknek

¹¹ Dinnyés Lajos (1901–1961) 1947 márciusától kisgazda honvédelmi miniszter, kijelenti, hogy támogatja a nagybankok államosítását. 1947. május 31-én kinevezik miniszterelnöknek, amely tisztséget 1948. december 10-ig tölti be. Haláláig országgyűlési képviselő, 1958-tól az Országgyűlés alelnöke. Dinnyés jellemzését Rákosi memoárjában is olvashatjuk (392–393.). Borhi László szerint Szviridov javaslatára lett Dinnyés Lajos a kormányfő. Rákosi viszont saját kreatúrájának tekintette Dinnyést. (BORHI László: *Magyarország a hidegháborúban*. Corvina Kiadó, Budapest, 2005, 126.; RÁKOSI Mátvás: *Visszaemlékezések 1940–1956*. I. I. m. 392–393.)

Kovácsot, csak a vallomásokat.¹² Minden biztonnyal attól féltek, hogy a magyar bíróság előtt visszavonja azokat, illetve Borhi László szerint Molotov azzal is számolt, „hogy egy ilyen népszerű ember bíróság elé állításának komoly politikai kockázatai voltak”.¹³ A kérdés az volt, mikor használják fel a vallomásokat. Itt következik Nagy Ferenc 1947. május 13-án kezdődő svájci szabadsága és az aradi epizód. Eszerint az azonnal Aradra utazó Rákosi Sztálintól, illetve a közvetlen környezetétől kapott impulzust a Nagy Ferenc elleni puccshoz. Rainer M. János szerint Rákosiékban megvolt már a szándék, hogy a szabadság alatt átadják az igazságszolgáltatásnak a terhelő vallomásokat, s „nagyon valószínű, hogy az említett aradi utazás alkalmával Rákosi saját részletes, európai politikai kontextusba ágyazott forgatókönyve kapta meg Sztálin jóváhagyását”.¹⁴ Ugyanezen könyvben Palasik Mária úgy fogalmaz, hogy „Rákosi visszaemlékezése szerint erre maga Sztálin adta meg a jelet egy nem egészen egyoldalnyi levélben”.¹⁵ Ezt persze nem kötötte a Központi Vezetőség orrára Rákosi. A Politikai Bizottság május 27-i, 28-i és 29-i ülésén ötlötték ki a részleteket, amit május 28-ától végre is hajtottak.

Arra kellett törekedni, hogy mindenkit váratlanul érjen a hír, meglehetősen drámai legyen a körítés, és ne hagyjanak időt a helyzet átgondolására. Erélyesen és gyorsan kellett cselekedni, azzal a fenyegetettséggel, hogy bárkit letartóztathatnak. Ennek érdekében került őrizet alá Kapócs Ferenc,¹⁶ Nagy Ferenc titká-

¹² V. Szviridov altábornagy válaszelevelét közli: HAAS György: *A nemzet reménysége volt. Nagy Ferenc miniszterelnök élete*. Kisgazda Örökség és Levéltár Alapítvány kiadás, Budapest, 2008. 213.

¹³ BORHI László: I. m. 124.

¹⁴ RAINER M. János: *Magyarországi fordulatok és a szovjet politika 1944–1948*. In: STANDEISKY Éva–KOZÁK Gyula–PATAKI Gábor–RAINER M. János (szerk.): *A fordulat évei 1947–1949*. 1956-os Intézet, Budapest, 1998. 33.

¹⁵ PALASIK Mária: *A Kisgazdapárt felbomlasztására irányuló kommunista taktika lépései*. Uo. 127.

¹⁶ Dr. Kapócs Ferenc (1920–1977) 1945-ben az Újjáépítési Minisztériumban, majd 1946. március 1-jétől a Miniszterelnökségnél Nagy Ferenc titkára, egyben a titkárság vezetője. 1947-ben, ahogy nyilvánosságra kerültek Nagy Ferenc elleni vádak, nyomban letartóztatták. A vád ellene, hogy részt vett Kovács Béla szöktetési kísérletében, amelyről tudott Nagy Ferenc is. Szeptemberben elen-

ra, és dúlták fel a miniszterelnök titkos irattárát. Rákosi kedvező színben tűnt fel, mint aki minél előbb tisztázni és oldani akarja a válságot, rendezni kívánja a beállt zavart, egyben nem akar jelentős tisztogatást, majdnem mindenki marad a régi helyén, csupán néhány ember cseréjéről volt szó. A kommunisták ajánlata a válság megoldására a kispap politikusoknak egzisztenciális menekülő útvonalat kínált. Nagy Ferenc hazatérése egy sor bonyodalommal járt volna, a kommunisták ezért iparkodtak elérni, hogy maradjon kinn, és mondjon le. A nagy igyekezetben azt sem várták meg, amíg az írásos lemondás megérkezik Budapestre.

Izsák Lajos és Gergely Jenő egyetemi tankönyvükben azt írják, hogy Nagy Ferenc csak 1947. június 1-jén írta meg lemondó levelét, amit 2-án a kisfiával kikerülő személyeknek nyújtott át, tehát az a furcsa helyzet állt elő, hogy de jure három napig két miniszterelnöke volt az országnak.¹⁷ Ez a megállapítás a pontos, amihez hozzátehetjük, hogy Nagy Ferenc feltételeket támasztott lemondásához, vagyis nagyobb pénzeszközt, azaz 200–300 000 svájci frankot kért megélhetéséhez; másodszor kérte, hogy ne gázoljanak becsületébe; harmadszor, hogy titkárát, Kapócs Ferencet bocsássák szabadon és engedjék ki Svájcba; negyedszer, hogy kabinetfőnökének, Híves Henriknek ne történjék semmi baja; ötödször, hogy a birtokát ne konfiskálják el. Csak egyetlen feltételhez ragaszkodott minden körülmények között, nevezetesen, hogy gyermekét engedjék ki hozzá. Ez egyben azt is jelentette, hogy előre elkészített írásos lemondását nem adja át, magyarán nem mond le, ha ez nem történik meg. Ezt világosan közölte telefonon Balogh István államtitkárral,¹⁸ mi több Gordon Ferenc is megerősítette egy rejtjelezett táviratg

gedték, de azonnal őrizetbe vették és internálták. 1953-ban szabadult. Egy vállalat igazgatója lett.

¹⁷ GERGELY Jenő–IZSÁK Lajos: *A huszadik század története*. Pannonica Kiadó, Budapest, 2000. 252. A rendszerváltás előtti monográfiák és segédkönyvek minden további nélkül átvették az 1947. május végi dátumot, ezzel szemben ma június 1-je és 2-a van érvényben. A június 1-je a lemondólevelén feltüntetett dátumot veszi alapul.

¹⁸ Nagy Ferenc szerint annyit mondott, hogyha „hazámnak lemondásommal használhatok, hajlandó vagyok ezzel a gondolattal foglalkozni”. Rákosi memoárjában azt írta, hogy 30-án Balogh Istvánnal és vele közölte telefonon

ban. Ezzel szemben az MTI Balogh államtitkártól származó hírként leadott egy közleményt, hogy a miniszterelnök már 30-án délelőtt lemondott. Ezt este súlyos hibaként megerősítette a kormány utasítására a svájci magyar követség is. Miután a gyermek repülőgépen nem érkezett meg, Száll József követségi titkár ment el a lemondólevélért 31-én, erre Nagy Ferenc közölte, hogy kifizetéséhez köti annak átadását, erről tárgyalni sem hajlandó. Végül június 2-án este történt meg a gyermek és a lemondó levél kicserélése. Mármost világos, hogy Nagy Ferenc, ha a fia nem érkezik meg, nem mondott volna le, ami komoly blamázt eredményezett volna, hiszen az új kormány már felállt. Téves tehát a rendszerváltás előtti szakirodalom és segédkönyvek beállítása, hogy a lemondás május 31-én történt, de téves az az újabb keletű korrigált beállítás is, hogy a lemondás 1-jén,¹⁹ tehát a levél keltezésének időpontjában történt. A teljes történelmi hűséget az egyetemi tankönyv fejezi ki, Nagy Ferenc de facto június 2-án mondott le. Mindennek háttérében pedig Rákosi Mátyásnak az események sürgetésében, minél előbb, minél gyorsabban való lezavarásában való meghatározó szerepe sejlik fel.

*

Mint említettem, a Központi Vezetőség számára elmondott referátumnak csak egy részletét közöljük. Rákosi először is arra emlékeztette a jelenlévőket, hogy céljuk fél esztendeje az 1945-ös választásokon elért erőviszonyok megváltoztatása volt. Elsőként arról számolt be, hogy mit tettek ennek érdekében az előző két hónapban. Aláhúzta, hogy a március 11-i pártközi megállapodás csak fegyverszünetet jelentett, és a május

lemondását, és hogy nem kíván visszatérni Magyarországra. Ezt jegyzőkönyvezték is. RÁKOSI Mátyás: *Visszaemlékezések 1940–1956*. I. I. m. 380.

¹⁹ A május 31-i keltezésű, Tildy Zoltánhoz írt, és a június 1-jei keltezésű hivatalos lemondólevele Dokumentumok címszó alatt Nagy Ferenc memoárjának 1990. évi hazai közléséhez csatolva olvasható. NAGY Ferenc: I. m. II. 247., 251. Problémamentesen szerepel a május 31-i dátum Bölöny József kézikönyvében is: BÖLÖNY József: *Magyarország kormányai 1847–1992*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1992. 96., 160–161.

1-jei felvonulások tömegei mutatták, hogy a munkásosztályra gyakorolt befolyás és az egységfront érzése megerősödött, a hároméves terv gondolata pedig gyökeret vert a dolgozók között. Májusban visszatértek az osztályharcos vonalra, és ennek jegyében hirdették meg a nagybankok államosítását. Arra számítottak, hogy ez polarizálja a kiscgazdák paraszti és polgári szárnya közötti ellentéteket, ahogy hasonló feszültséget okozott a szociáldemokraták között is. A fakultatív vallásoktatás követelésétől viszont visszavonultak.

A beszéd további tanulságokat levonó részében Rákosi a Szociáldemokrata Párt értékelésekor leszögezte, hogy ők nem örülnek a változásnak, mert tudják, hogy a „kommunisták uszályába” kerültek, s hogy a többiek is ebben a helyzetben vannak. Másrészt a csalódott kiscgazdapárti „hulladék” hozzájuk lép be, és külpolitikai szempontból is kérdéses magatartásuk, mert az angolszász hatalmak az SZDP-hez fűzik reményeiket. Vagyis – Rákosi szerint – a szociáldemokraták esetében a jobbratulódásnak komoly veszélye állt fenn.

Rákosi elmondta, hogy a Nemzeti Parasztpárt nyertesnek érzi magát, a választásokon az 1945-ös eredmény megduplázását várja, ugyanakkor nem számolt jobbratulódásukkal.

Hangsúlyozta, hogy a kommunista pártban a hangulat nagyon jó, befolyásuk növekedett. Előrehozott országgyűlési választások mihamarabbi kiírásával számolt, és legalább 25%-ra prognosztizálta a választási eredményüket. Bár figyelmeztetett, hogy az ellenséget még nem verték le, kiemelte, hogy a többi pártban mutatkozó fejtelenséget ki kell használni, és javaslatot kell tenni egy népfront-, vagy „demokratikus” blokkindulásra a választásokon. Néhány százezer embert, a „fasisztákat” ki kell zárni a választójogból. Ezzel nem a munkás kisnyilasokra utalt, hanem a „horthystákra”. Ennek megfelelően a Sulyok-pártot a lehető legkevesebb helyen kell engedni elindulni. Vagyis Sulyok Dezső személy szerinti kizárása az indulásra jogosultak köréből csak később jutott eszükbe. Továbbá a jobboldalt meg kell osztani. Végeredményben arra számított, hogy a Baloldali Blokk megkaphatja a szavazatok abszolút többségét, és ehhez jön a Kiscgazdapárt eredménye, ami garantálja a kormányképességet.

A továbbiakban a választójog megváltoztatásáról beszélt. A gonaellátás sikerét, a hadifoglyok hazajövetelének meggyorsítását, a magyar–csehszlovák lakosságcsere rendezését, a sváb kitelepítés ismételt megindítását, a választás nyári időzítését mind-mind olyan lépéseknek látta, amelyek kedvezőek a kommunista pártra nézve. Választástechnikai kérdésekre tért át, szóba hozta a választójog módosítását,²⁰ végül a legutóbbi hetek eseményeinek nemzetközi jelentőségére hívta fel a figyelmet, és úgy értékelte az eseményeket, mint ami megnövelte az MKP nemzetközi súlyát.

Rákosi büszkélkedett a teljesítményével, több alkalommal gunyoros megjegyzésekkel és lekicsinylő jelzőkkel illetve ellenfeleit, vélt ellenségeit, szinte kérkedett azzal, hogy túljárt az eszükön, és riválisai felett állt kezdeményezőkézségben, ravaszságban, intellektuálisan, az FKGP-n győzelmet aratott, a szociáldemokratákat pedig orruknál fogva vezette. A Központi Vezetőség előtt annyiban leleplezte önmagát, hogy bevallotta, mindent előre kiterveltek, a szovjet jegyzékről és annak tartalmáról is tudtak, mi több hazudott Szakasits Árpádnak, amikor az megkérdezte tőle, volt-e valami sejtelmük a bekövetkező eseményekről. A központi vezetőségi ülésen, a KV-n nem tudta megállni, és úgy adta elő az eseményeket, mint egy saját főszereplésével eljátszott színdarabot. A kezükben volt Balogh István, akit megszaroltak annak érdekében, hogy egyrészt Nagy Ferenc kinn maradása mellett érveljen, másrészt amiatt,

²⁰ „Egyetlen kérdés van, amelyik amellet szól, hogy változtassuk meg a választójogot és ez a korhatár felemelése. Ha felemelnők a választójog korhatárát a mostani 20-ról mondjuk 23 évre, az kétségtelenül a reakciós elemeknek a kiesését jelentené, mert az ifjúság sajnos, meg kell állapítani, még távolról sem mutatja a demokrácia szempontjából azt a képet, mint a felnőttek, mondjuk. Az ifjúság között a Baloldali Blokk sem 1945-ben, sem 1947-ben nem kapná meg a 42%-ot, ezt mindenki általában tudja.” Rákosi álláspontjával Nonn György szállt vitába, aki akkor a MADISZ főtítkára volt. Elismerte, hogy az 1945-ös választáson kevés szavazatot kapott az MKP, de szerinte nem a 20–23 év közöttiek, hanem a 23–28 év közöttiek a leginkább „fertőzöttek”. Az volt a javaslata, hogy a betiltott „fasiszta” ifjúsági szervezetek tagságát kellene kizárni a szavazásból. Rákosi viszontválaszában részben elfogadta a fiatal politikus javaslatát és a demokrácia bajnokaként azt ígérte, hogy a pártközi egyeztetésen fellép a választójog ilyen értelmű kurtitása ellen.

hogy távozzon az államtitkári székből. Másrészt jól számítottak a pozícióaspirációkra és építettek a félelmekre, hogy idehaza a vallatás hatására Nagy Ferenc még másokat is bemárthat, magával ránthat a börtönbe.

Az amerikaiak előtt is jól alakította a mit sem sejtő naivát, nemcsak váratlanul érte őket az akció, de nem találtak hatásos indokot a közbelépésre, és késlekedtek a cselekvéssel. Rákosi végig komolyan szem előtt tartotta a legalitás szempontját. Erre volt leginkább büszke. Mind a szövetséges pártok, mind a Kiszgazdapárt tudomásul vette, elfogadta a kommunisták forgatókönyvét, a hazai nyilvánosság és a lakosság előtt is meggyőző és megnyugtató változásként zajlott le a puccs, a kiszgazdák pro forma megőrizték vezető szerepüket, az előrehozott választásokat nem kötötték szorosan a kormányváltáshoz. A kormányban és a kiszgazdapártban lévő váltást az FKGP vezetői szentesítették a magyar közvélemény számára. Azt, hogy Nagy Ferenc összekülvő, saját maga bizonyította azzal, hogy emigrált, mi több erre még ráerősített Varga Béla is. Rákosi ki is emelte, hogy Varga menekülése nekik „nagyon segített”. Keveset ért az országhatáron kívül mentetegetőzni. Könnyen úgy volt beállítható a dolog, hogy Nagy Ferenc és Varga Béla nem mert az igazságszolgáltatás elé állni. Nem is beszélve a per nélküli vizsgálati anyagok nyilvánosságra hozataláról.

A polgári demokratikus alternatíva körül tehát elfogyott a levegő, ahogy ezt a rendszerváltás előtti történészek megállapították. Balogh Sándor Nagy Ferenc helyzetét a következőképp jellemezte: „A miniszterelnök a már hosszabb ideje »érlelődő« elszigetelődését – a koalíció és saját pártján belül – csak betetőzte az a tény, hogy a baloldal politikai célkitűzéseit nem akarta, a jobboldalát pedig még 1947 májusában sem merte vállalni.”²¹ Hozzá kell tenni, hogy a kommunisták számára megszűnt a kompromisszumra hajló politika, és különösen a nagybankok államosításának követelésével behajszolták a miniszterelnököt és csoportját ebbe a helyzetbe. Amikor a Kiszgazdapárt Politikai Bizottsága május 29-én formálisan hazahívása mellett

²¹ BALOGH Sándor: *Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1944–1947*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975. 463.

foglalt állást, Balogh Sándor erről úgy számol be, hogy az ottani vita megmutatta, hogy a párt vezetői leírták Nagy Ferencet, Varga Béla a párt addigi politikájának összeomlását vizionálta, és a határozatot inkább csak a közvélemény megnyugtatására hozták. Vida István is úgy értékelte helyzetét, hogy a Nagy Ferenc által vitt politika zsákutcába jutott.²²

Felvetődik mégis a kérdés, hogy Nagy Ferenc helyesen döntött-e, mikor Svájcban maradt. Az eshetőséget Rákosi is mérlegelte. Azt mondta, az MKP-nak körülbelül mindegy volt, ez azonban utólagos okoskodás. Mint a dokumentum is bizonyítja, mindent megtett annak érdekében, hogy a miniszterelnök kinn maradjon. Számolt azzal, ha hazajön, mögé áll az FKGP jelentős része és a tőle jobbra állók, továbbá ennek következtében keserves, hosszú küzdelemre volt kilátás. Ries István igazságügyi miniszter parlamenti bizottságot helyezett kilátásba a miniszterelnököt ért vádak kivizsgálására, ezért a kommunisták követelték lemondását. A források arról tanúskodnak, hogy Nagy nem mérlegelt minden eshetőséget védelme megszervezése érdekében, és nem is készítette elő itthoni fellépését. Attól tartott, hogy hazafelé jövet a szovjetek letartóztatják. Ezt ki lehetett volna kerülni, ha az angol övezeten keresztül és váratlanul érkezik Magyarországra. Azzal is számolt, hogy itthon azonnal letartóztatják és eltüntetik a nyilvánosság elől, majd belekényszerítik a hamis vallomástételbe, és ezzel további párttársait sározza be, ami a Kisgazdapárt teljes megsemmisülését jelentette volna. Haas György idézi egy levelét,²³ amelyben cáfolja az összeesküvés vádját, továbbá magyarázza az emigrációba menekülés okát. Márciusban a magyar rendőrség átszállított az NKVD-hez további nyomozás végett több vádlottat, és az embereket éjszakánként faggatták, súlyos nyomásnak voltak kitéve, hogy terhelő vallomást tegyenek Tildy Zoltánra, Varga Bélára és őrá. Kiszivárgott, hogy ők hárman lesznek a következők. Vagyis már jóval korábban tisztában volt a helyzettel, így felkészülhe-

²² VIDA István: *Koalíció és pártharcok*. I. m. 259.

²³ HAAS György: I. m. 224–226. Levelében maga javasolja az ENSZ-ben a széles körű vizsgálatot, ezt párhuzamosan meg lehetett volna tenni, ha még néhány napig emigrációban marad, és előkészíti azt.

tett volna rá, mégsem tette. Abban reménykedett, hogy a politikai helyzet menthető, de nem volt az. Sem a polgári demokráciát, sem a pártot nem lehetett tovább megtartani a polgári demokrácia védelmezőjeként.²⁴

Mégis volt esélye az ellenállásnak, egy per kimenetele ugyanis nem volt biztos, de már önmagában, hogy perre kerül a sor, megváltoztatta volna a helyzetet, még akkor is, ha a legsúlyosabb ítélettel lehetett számolni.²⁵ A kommunisták nem szereztek volna meg legitim módon a hatalmat oly könnyen, a nemzetközi beavatkozásra is nyílt esély. Így nem volt angol és amerikai kézben bizonyíték a közvetlen szovjet beavatkozásra, és az eljárás légből kapottságára.

A 421 mandátumból a tisztogatások, kizárások ellenére a kiszagdák még mindig 187-tel rendelkeztek. Ez határozott kéz alatt komoly erőt jelentett volna. Ráadásul a közhangulatban nem állt be fordulat. Gyarmati György idézi azt a közvéleménykutatást, amely szerint a lakosság nagy része nem hitte el, hogy a sorozatban meggyanúsított, letartóztatott és perbe fogott kiszagdák tényleg részesei a köztársaság elleni összeesküvésnek.²⁶ Még kevésbé hitték volna el, hogy a legjelentősebb tisztséget betöltő miniszterelnök a saját hatalma ellen készít elő összeesküvést. Hozzá kell tenni, hogy a választási eredmények is megmutatták, hogy a közvélemény jelentős része nem fordult a baloldali pártok irányába.

Nem a polgári demokratikus politikai vonalvezetés és hatalom fenntartásáért lehetett volna idehaza vállalni a személyes kiállást, hanem azért, hogy demonstrálja a demokrácia érvényességét. A kinn maradás ugyanis felért egy beismerő vallomással. Ezzel szemben a tisztességes eljárásért folytatott küzdelemnek is volt tétje. Először a lemondás megtagadása, aztán a védőügyvédek nyilvánosság előtti jelenléte, a parlament védel-

²⁴ GERGELY Jenő–Izsák Lajos: I. m. 252.

²⁵ Arany Bálint 1990-es *Korontanú* című emlékiratában négyszemközti beszélgetésben Szöllösi főügyész megkérdezte tőle, miért maradt Nagy Ferenc külföldön. Ha Arany Bálintot ártatlannak tartja, a Népbírószág életfogytiglani kényszermunkára ítéli, akkor őt felakasztják. A főügyész válasza: lehet, hogy így van.

²⁶ GYARMATI György: *A Rákosi-korszak*. ÁBTL–Rubicon, Budapest, 2011. 101.

mi erejének biztosítása egy parlamenti bizottság felállításával, végül a hazai nyilvánosság előtt, a sajtóban folyó vita közvéleményt formáló hatásában lehetett bízni. Továbbá a már letartóztatott személyek szabad védekezésének követelését és végül a bírósági tárgyalás megtartását is mind-mind számba lehetett venni.

Erre fel lehetett, fel kellett volna készülni. Ezt elszalasztották a kiszagda vezetők. Ehhez bátorságra lett volna szükség, olyan halált megvető bátorságra, mint amilyen Nagy Ferenc elődjének, a nemrég állami díszpompával eltemetett Bajcsy-Zsilinszky Endrének megadatott, aki megszökhetett volna Sopronkőhidára szállítása közben, de nem tette. S akinek pere közel sem volt olyan nyilvános, mint amire az 1947-es időszakban még lehetőség nyílt volna. Bajcsy-Zsilinszky önfeláldozása, és az, ahogy saját sorsára jelképként tekintett, mind a mai napig példa. Bár a nyilas világ hetei meg voltak számlálva, a sztálinista világ előtt viszont beláthatatlan perspektívák nyíltak, ez nem lehetett perdöntő, ha valaki meg volt győződve az igazáról. Márpedig Nagy Ferenc meg volt, a memoár és a későbbi magatartása ezt bizonyítja. Tisztában lehetett azzal, hogy a mártírok milyen óriási jelentőségűek a magyar és nem csak a magyar történelmi emlékezetben. Történelmi távlatban pedig másként értékelhető a helyzet, mint ahogy Nagy Imre esetében láthatjuk.

De nem pálcát akarok törni a feje felett. Nagy Ferenc meszse nem olyan ember volt, mint Bajcsy-Zsilinszky Endre, nem volt azonos a neveltetése, nem volt benne katonai mentalitás, békésebb, joviálisabb, politikusnak kompromisszumokra hajló ember volt, ezt történelmi tényként el kell fogadnunk. Mint ahogy el kell fogadni, hogy a nagy többség a végső áldozatot nem vállalja.

Dokumentum**Rákosi Mátyás beszámolója az MKP Központi Vezetőségének ülésén
1947. június 13.**

(Részlet)

[...] mindjárt elválasztottak volna a Kommunista Párttól, sőt szembeállították volna vele. Szóval ez volt az ő tervük, melynek egyik döntő része volt az időhúzás. Ezért történt pl., hogy az én május 9-i beszédemre,²⁷ amely bizony elég helyen gyöngédtelenül a bordái közé lökött a Kisgazdapártnak, semmi néven nevezendő választ nem adtak, egyszerűen behúzták a fejüket és túrték azokat az ütések, amelyek a hátukon porzottak. Ugyanakkor pedig elhatározták, hogy ezen második illegális vonal terveinek jobb kidolgozása a nemzetközi magyar reakciós emigrációval való jobb összeköttetés és az amerikaiakkal való szorosabb munka céljából ki fog menni Nagy Ferenc Svájcba. Bizonyos fokig Tildyné utazása Amerikába²⁸ ugyancsak ebbe a

²⁷ 1947. május 9-én Rákosi Mátyás az angyalföldi Láng-gyárban tartott nagygyűlésen mondott beszédet. A kisgazdapárti lapokat idézte, amelyek a stabilizáció feltételét külföldi kölcsönökhöz kötötték, szemben az MKP álláspontjával, amely kölcsön nélkül is látott lehetőséget a forint bevezetésére és értékállóságára. A hároméves tervre rátérve az adóterhek gazdagokra terheléséről beszélt, itt ismét a *Kis Újság* fenntartását kárhoztatta. Megfogalmazta a Magyar Nemzeti Bank és a három másik bank államosítását. Támadta a kisgazdapárt szervezetpolitikája, az angol és amerikai jegyzékkel kapcsolatos állásfoglalás megtagadása és a fakultatív vallásoktatás kérdésében való magatartása miatt is. Viccesen megjegyezte: „Az az érzésem, hogy nincs szüksége az újjáépítésnek arra, hogy ezek mellé a fékek mellé még odaálljon teljes súlyával a Kisgazdapárt és Balogh István főtítkárs is.” Amire szüksége van a magyar demokráciának, fogalmazott jelszószerűen, az a rend, nyugalom, béke. Valamint: fizessenek a gazdagok! RÁKOSI Mátyás: *A magyar demokráciáért*, Szikra kiadás, Budapest, 1948. 414–436.

²⁸ Tildy Zoltánné az MNDSZ elnöke az Amerikai Nőszövetség és az Eastern Star Organizations meghívására 1947. április 22-én utazott az Amerikai Egyesült Államokba. Az útra Csornoky Viktor képviselő is elkísérte. Megjelent az ENSZ Közgyűlésén, és Truman elnök felesége is fogadta. Tildyné 1947. május 29-én érkezett haza, és ünnepélyes fogadására hat miniszter, államtitkárok és a fővárosi polgármester ment el.

vonalba esik. Mi tudjuk, hogy Nagy Ferenc nem a kis gépek alkalmazását ment tapasztalni a svájci parasztbirtokokon. Ebben a politikai szituációban igazán más gondjai is lehettek, és nekem hiába magyarázta, hogy milyen nagyszerű kis gépekről hallott ott, én tudtam, hogy nem a kis gépeket fogja tanulmányozni, hanem az amerikaiakkal, meg Bakách-Bessenyeivel²⁹ és a többivel precizírozni akarja az eljövendő 3-4 hónap terveit, összeegyeztetni azokat. Mi ezért elhatároztuk, hogy élesebbre fogjuk a vonalat és felhasználjuk azt a körülményt, hogy Nagy Ferenc nincs itthon és még azt a körülményt is, hogy az amerikai követet a márciusi jegyzékek³⁰ sikertelensége miatt leváltották és az új követ még nem volt itt.³¹ Szóval olyan szituáció állt elő, amikor a magyar összeesküvőknek a feje sem volt itthon és segítő társuk, az amerikai követség sem volt teljesen ütőképes. Március 23-án³² határoztuk el, hogy élénkebb ütemet fogunk venni az egész vonalon, elsősorban pedig az összeesküvés leplezésére. Hozzá kell még tennem, hogy terveinket megkönnyítette az a biztonság, amivel a Kisgazdapárt reakciós szárnya a nyeregben érezte magát. Ők március 11-e³³ után a következő

²⁹ Bakách-Bessenyei György (1892–1959) diplomata, 1943-tól svájci nagykövet. 1944 augusztusától részt vesz a kiugrási kísérlet diplomáciai előkészítésében az angolszász hatalmak irányában. 1945 után az emigrációban tevékenykedik. 1946-tól az Amerikai Egyesült Államokban él.

³⁰ Március 5–8-án, továbbá 17–20-án történik az amerikai–szovjet jegyzék-váltás a köztársaság elleni összeesküvés ügyében. Lásd erre BALOGH Sándor: *Magyarország külpolitikája 1945–1950*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 249–250.

³¹ Hans Frederick Arthur Schoenfeldet váltotta Selder Chapin, akit 1949. február 11-én kiutasítottak Magyarországról. Schoenfeld 1947. május 31-én mondott le, és másnap távozott, Chapin követi kinevezését az amerikai szenátus április 9-én erősítette meg, végül csak július 2-án érkezett meg Budapestre.

³² Ezen a napon Rákosi Mátyás Dorogon bányászgyűlésen hangúlyozta: „A harc még távolról sem dőlt el azzal, hogy az összeesküvők megkapják megérdemelt büntetésüket. Az összeesküvők barátai még szabadon vannak és latba vetik minden erejüket megmentésükért itthon, és ha kell külföldön is.” (A bányász és a jó munkás fogalma azonos. *Szabad Nép*, 1947. március 25.)

³³ A Baloldali Blokk és a kisgazdapárt tárgyalásai után megállapodtak az összeesküvés gyors felszámolásáról, elfogadták a kormány munkaprogramját, a hároméves és a köznevelési tervet, a szövetkezetek és a szociális biztosítás rendezését stb. A jegyzőkönyvet közli: HORVÁTH Julianna–SZABÓ Éva–SZÜCS László–ZALAI Katalin (szerk.): *Pártközi értekezletek. Politikai érdekegyeztetés, politikai konfrontáció 1944–1948*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2003. 485–500.

taktikát csinálták: kívül tudatosan, valószínűleg amerikai vagy angol javaslatra felépítettek egy ilyen baloldali facade-ot,³⁴ egy ilyen baloldali homlokzatot, behoztak 4-5 baloldali minisztert,³⁵ meg mindenhova ilyen baloldaliakat raktak, de a döntő pozíciókat változatlanul a kezükben tartották: a miniszterelnökséget, a házelnökséget, a miniszterelnöki államtitkárságot, a párt főtitkára Balogh³⁶ lett; szóval csupa olyan ember, aki a hintapolitikát biztosan vitte. Ezek voltak, hogy úgy mondjam az acélváza politikai terveiknek, a töltelék pedig, a könnyű habarcsot a baloldaltól vették, hogy ezzel megtévesszenek bennünket és elhitessék velünk, hogy valóban ilyen baloldali átalakulás történt. És tényleg volt is egy időben veszély, nem annyira nálunk, mint a kiszegza baloldalnál, ahol boldogan tettek-vettek mint miniszterek és egyéb funkcionáriusok és azt hitték, hogy már vége van mindennek. Ez is a döntő pillanatban ellenük fordult, ellenük fordult az, amikor hátul kivettük az összeesküvők acélvázát és akkor a pártban nem maradt egyéb, mint ez a baloldali töltelék, ami természetesen módot adott nekünk arra, hogy simán menjünk végig az új vonalon. Ami, hogy úgy mondjam, a gyutacsot elsütötte, hogy az egész töltést felrobbantsa, az május 28-án a Szovjetuniónak a jegyzéke volt.³⁷ Mi természetesen mindent előre számba vettünk. Amennyiben a jegyzék nem érkezett volna, akkor más módon bebizonyítottuk volna, hogy Nagy Ferenc részes az összeesküvésben. A jegyzék annyiban igen jelentékeny segítség volt, amennyiben módot adott nekünk arra, hogy gyorsan és bizonyos fokig a Szovjetunió tekintélyével a hátunk mögött, a minisztertanácson felvessük ezt a kérdést. Meg kell mondanunk, mi ezeket az eshetőségeket előre láttuk. Valaki tőlem komolyan kérdezte, hogy volt-e valami sejtelmünk erről. Azt hiszem, Szakasits kérdezte tőlem, hogy volt-e sejtelmünk arról, hogy az oroszok ezen a napon átadnak egy jegyzé-

³⁴ façade = arc, ábrázat, itt homlokzat

³⁵ 1947. március 14-étől lett honvédelmi miniszter Dinnyés Lajos, tájékoztatásügyi miniszter Mihályfi Ernő, pénzügyminiszter Nyárádi Miklós, valamint vallás- és közoktatásügyi miniszter Ortutay Gyula.

³⁶ Balogh Istvánról van szó.

³⁷ Szviridov altábornagy, a SZEB helyettes vezetője 1947. május 28-i levelét Nagy Ferenchez közli: CSICSERY-RÓNAY István–CSERENYEI Géza: I. m. 345–346.

ket. Hát persze, én azt mondtam, hogy abban a pillanatban értesültem róla, amikor kézbe kaptam, és hogy ez tiszta véletlen volt. Az Elvtársaknak persze tudniok kell, hogy a marxista számára a véletlen az a szükségszerűnek egyik megjelenési formája, úgyhogy mi ezeket a dolgokat előre láttuk és pontosan előkészített terveink voltak. Minden lépést előre kiterveltünk és aztán ezekben a napokban a legnagyobb gyorsasággal, céltudatossággal és minden ingadozás nélkül keresztülvittük terveinket. Én nagyon szeretném, hogy ha ezek a dolgok, amiket én itt most információ céljából az Elvtársaknak elmondok, nem kerülnének ki. Itt csak arról van szó, hogy az Elvtársak pontosan lássák, hogy mi történt, plusz, hogy hogyan dolgozott pártunk ezekben a napokban. Ez azért is fontos, hogy a jövőre ezekből a dolgokból tanuljunk. A tervünk ezekben a napokban az volt, hogy gyorsan és energikusan belenyúljunk a dolgokba. A jegyzéket én megkaptam 28-án. Az egy szerdai nap volt. A Gazdasági Főtanács³⁸ üléséről hívtak engem ki, jelentették, hogy itt van egy orosz tiszt, valamit akar Rákosi miniszterelnök-helyettes-től. A titkár jött be, Kapócs. Erre kiüzentem Kapóccsal, hogy nézze meg, hogy fontos-e, hogy ott kell-e nekem hagynom az ülést. Kapócs erre visszajött 5 perc múlva és azt mondta, hogy az illető azt állítja, hogy fontos. Mondtam, várjon még egy kicsit, itt üléseznek. És aztán mondtam Szakasitsnak, hogy vegye át az elnöklést, mert engem kihívnak. Hát átadták nekem a jegyzéket, megkérdeztem tőle, hogy milyen az egészsége, cigarettát adtam neki stb. Megnéztem az adatokat, kint voltam egy félóráig, aztán beüzentem Szakasitsnak, hogy adja át az elnöklést, valami fontos dolog történt. Szakasits bejön, megmutatom neki a dolgot és elkezdtük ott bogarászni az írásokat, ahol már alá voltak húzva a vastagabb dolgok. Hát Szakasits nem győzött sziszegni és tíz perc múlva már nekem kellett őt visszatartanom túl radikális lépésektől és megegyeztünk abban, hogy estére összehívunk egy rendkívüli minisztertanácsot és a minisz-

³⁸ Gazdasági Főtanács, a gazdaságpolitika központi irányító szerve 1945. decembertől a korszak egészében. FEITL István (szerk.): *Kérdések és válaszok. Az 1944–1949 közötti magyar történelemről.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2016. 54. (Hogyan működött a Gazdasági Főtanács?)

tertanácson meg fogjuk nézni, hogy mit lehet csinálni. A szívére kötöttem, hogy erről senkinek ne szóljon és elővigyázatból ott tartottam a Gazdasági Főtanácson kb. fél 3-ig. Akkor vége volt az ülésnek és 3 órakor már észrevettük, hogy valahol valamit tudnak. Én utána néztem a dolognak. Ő elmondta persze rögtön Bánnak,³⁹ és Riesnek⁴⁰ és stb. és egy félóra múlva már az amerikaiakhoz visszakerült a dolog, amiből az a tanulság, hogy az ember nem lehet eléggé óvatos. Még az a szerencse, hogy semmit nem mondtam terveinkről, csak azt, egyezzen bele, hogy a minisztertanácsot hívjuk össze estére. Ő nem akarta a minisztertanácsot, mert másnap, csütörtökön, úgymint minisztertanács lett volna. Én azonban azt mondtam, hogy csütörtök délelőtt 11-kor van minisztertanács, mire határozunk valamit, csütörtök délután lesz, telefonálni kell Svájcba, ha nem találjuk meg a miniszterelnököt, lehet, hogy csak hétfőn-kedden lehet elintézni a dolgot, az országot pedig nem lehet addig caplizni⁴¹ hagyni és ezért beleegyezett, hogy aznap este legyen a minisztertanács. Az elnökhöz⁴² is el akartam menni, de vannak ilyen véletlenek, hogy az elnök nem volt Budapesten, pontosan 10 perccel azelőtt utazott el, amikor én telefonáltam neki, mégpedig valószínűleg intrikálni; nem tudom, valami amerikaival vagy angollal tárgyalt valahol, mert nem lehetett megtalálni. Állítólag horgászni ment, mint utólag kiderült, majd erről is szó lesz. Én óriási patáliát csaptam a titkárságának, hogy az elnök mégse akárcsi, hát az nem tűnhetik el egy országban és ha az ügyvezető miniszterelnök keresi, hát akkor ne mondja a titkárság, hogy nem tudják, hol van. De esküdöztek, hogy nem tudják, hol van. Erre minden negyedórán telefonáltam neki, hogy én fedezve legyek, mert azért tényleg szokatlan, hogy a miniszterelnök ilyen fontos dologról az elnököt ne értesítse.

³⁹ Bán Antal (1903–1951) szociáldemokrata politikus, a párt egyik vezetője. 1945-től 1948 februárjáig iparügyi miniszter, majd elhagyja az országot, és a párt külföldi képviseletének főtájkára.

⁴⁰ Dr. Ries István (1885–1950) szociáldemokrata igazságügyi miniszter. Az SZDP vezetőségének tagja. Átlépett az MDP-be, de letartóztatták, a börtönben agyonverték.

⁴¹ Itt: bizonytalanságba hagyni.

⁴² A Magyar Köztársaság elnökére, Tildy Zoltánra tett utalás.

Utána este 7 órakor összehívtuk a rendkívüli minisztertanácsot. Persze óriási volt az izgalom, különösen kiscgazda körökben, mert minden kiscgazda miniszter félt, hogy órá fog lesújtani a bárd. (*Derűltség*) Mi közben fokoztuk az iramot. Az Elvtársak talán emlékeznek rá, hogy én Kaposváron⁴³ már beszéltem arról, hogy el kell távolítani a vezető helyekről mindazokat, akik az összeesküvésben részesek. Akinek jó füle volt, az érezhette, hogy itt valami készül. Ennélfogva azon a minisztertanácson Gyöngyösi,⁴⁴ meg Balogh, meg Bárányos,⁴⁵ meg Eröss⁴⁶ halálsápadtan üldögéltek, mert nem tudták, hogy miről van szó. Balogh négyszer telefonált nekem, hogy miről van szó és próbálta legalább azt megtudni, hogy bel- vagy külügyről van-e szó. Én nem mondtam semmit. Ennélfogva, amikor ismertettem a dolgot, halálos csönd volt és utána azt mondtam: Kérem Uraim, életemben először vagyok ilyen helyzetben, hogy mint miniszterelnök-helyettes miniszterelnökkömmel szemben ilyen súlyos dolgokat kell felolvasnom. Teljesen tanácstalan vagyok (*derűltség*) és ezért azt javasolom, hogy semmi határozatot mi ne hozunk most, hanem kérjük fel a miniszterelnököt, hogy jöjjön haza, és majd nézze meg ezeket az írásokat és aztán meglátjuk a többit. Óriási megkönnyebbüléssel fogadta ezt mindenki, kivéve Baloghot, aki ott ült mellettem, nagyot sóhajtott és azt mondta: Ez éppen elég. (*Derűltség.*) De szavazással egyhangúlag elfogadták ezt és miután elfogadták, közöltem, hogy erről pedig azonnal kommunikét kell kiadni.⁴⁷ Senki sem mondott

⁴³ RÁKOSI Mátyás: *A fordulat éve*. I. m. 82–98. (Fizessenek a gazdagok. Beszéd 1947. május 25-én.)

⁴⁴ Gyöngyösi János (1893–1951) kiscgazda politikus, 1944-től 1947. május 31-ig külügyminiszter, 1947. augusztus 12-től 1951. október 29-ig a Pénzügyminisztérium Központ elnöke. 1947 szeptemberétől az FKGP főtitkára, haláláig országgyűlési képviselő.

⁴⁵ Bárányos Károly (1892–1956) 1941–1944 között földművelésügyi államtitkár, majd 1945–1946-ban a kiscgazdapárt közellátásügyi, 1946–1947-ben földművelésügyi minisztere a választásokig.

⁴⁶ Dr. Eröss János (1889–1962) kiscgazda politikus, 1945-ben főispán, majd 1946-ban a Jövétételi Hivatal elnöke. 1946–1947-ben közellátásügyi miniszter, 1948-ban emigrált, az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le.

⁴⁷ A kommuniké közölte, hogy a minisztertanács rendkívüli ülést tartott, és foglalkozott Szviridov altábornagy jegyzékével, amely közölte, hogy Kovács Bélát nem adhatják át a magyar hatóságoknak, mert a nyomozás még nem

ellent. Baloghgal ott mindjárt helyben megszerkesztettük a kommunikét. Én tudtam, hogy a kommuniké úgy fog hatni, mint a bomba, de a többiek, akik erre nem voltak felkészülve, megkérdezték Riest, hogy mi lesz ennek a folytatása és Ries, nagy politikai előrelátással azt mondta, hogy haza fog jönni, a parlament választani fog egy bizottságot, választani fog egy ügyészt, mert a miniszterelnökkel másképp nem lehet és erre mindenki meg lett nyugtatva, hogy a dolog rendes mederben fog lefolyni.

Utána jött a folytatás. Mi törtük a fejünket, hogy mi volna jobb, ha hazajön az illető, vagy nem jön haza és ezt a kérdést még utólag fel lehet vetni. A vélemény az volt, hogy természetesen a dolgok rendkívül leegyszerűsödne, ha nem jönne haza, mert ország-világ látná, hogy miről van szó. Óriási lenne a megrökönyödés, felháborodás, viszont ezzel bizonyos fokig reorganizálódhatna a Kisgazdapárt. Ha pedig hazajönne, akkor az történnék, hogy mögéje állna kétség kívül a Kisgazdapárt jelentős része és talán többsége is, plusz az egész magyar reakció. Másrészről, nagyon nehéz egy ilyen harcot megvívni, ahol komoly bizonyítékok vannak Nagy Ferenc ellen. Ekkor lett volna egy keserves, hosszú küzdelem, amiből a végén kétségtelesen mi kerültünk volna ki győztesen és a Kisgazdapárt szervezetileg is valószínűleg széthúzódott volna. Úgyhogy számunkra kb. mindegy volt. Azért természetesen – már ilyen az ember – nem haragudtunk volna érte, hogy ha nem jön haza, mert felteleztük, hogy ebből is éppen elég dezorganizáció származik. Mármint a mi terveink elérésére megmozgattuk az összes erőket, szóval szövetségeseinket a különböző pártokban, azután a pártokban lévő ellentéteket. Mihelyt pl. a Kisgazdapártban kiderült, hogy a miniszterelnök helyzete megingott, azonnal je-

fejeződött be. „Ellenben a köztársaság elleni összeesküvésben részt vettek péreben való felhasználás céljából rendelkezésre bocsátja a magyar kormányának Kovács Béla vallomásait, valamint a Kovács Béla ügyében kihallgatott személyek vallomásait. A minisztertanács elhatározta, hogy felkéri Nagy Ferenc miniszterelnököt, szabadságát szakítsa meg és térjen haza.” *Magyar Nemzet*, 1947. május 29. A címlapon, közvetlenül a fejléc alatt.

lentkeztek a miniszterelnök helyére, pl. az Oltványi,⁴⁸ aki a legnagyobb lelkesedéssel fúrta Nagy Ferencet, abban a reményben, hogy ő fog a helyére ülni és mi nem haragudtunk ezért, hanem engedték futni ezt a reményét. Megmondottuk Balognak, akinek a korrupciós ügyeit mi alaposan megnéztük és ő tudott arról, hogy mi mindenfélét tudunk, hogy velünk lehet beszélni, hogy ha okosan viselkedik ezekben a napokban és ő igyekezett okosan viselkedni. Elég az hozzá, hogy a helyzet kezdett úgy kialakulni, hogy Nagy Ferenc nem jön haza. Amikor én beszéltem vele, természetesen követeltem, hogy jöjjön vissza, de természetesen nem titkoltam el azt, hogy óriási az elkeseredés vele szemben, hogy a munkások, parasztok nagyon fel vannak háborodva, és bizony, ha hazajön, akkor igen komoly komplikációk lesznek, neki törvény elé kell állnia, viszont én garantálom testi épségét, semmi baja nem lesz, csak mondja meg, mikor ér a határra, milyen állomáson, mi majd ott várni fogjuk stb., stb. Ő persze bizonykodott, a drót másik felén, hogy ő teljesen ártatlan. Persze én erre nem tértem ki; vádoltam őt azzal, hogy Svájcban is konspirált, hogy találkozott Salátával⁴⁹ stb. A többit azután elvégezték a barátai, azok a barátai, akik nagyon féltek, hogy ha visszajön, ő is ugyanolyan vallomásokat fog előttünk tenni, mint Kovács Béla. A helyzet ugyanis az, hogy ezeknek az uraknak jelentékeny része közvetve vagy közvetlenül, de valahogy bele volt keveredve az összeesküvésbe, ezért ők tőlünk függetlenül is azon igyekeztek, hogy ne jöjjön haza: ami biztos, az biztos. Jellemző erre a Kisgazdapártnak a határozata, amelyik 29-én, szóval a következő napon este, ösz-

⁴⁸ Oltványi Imre (1893–1963) a háború előtt és alatt bankigazgató. 1945. július 21-től az Ideiglenes Nemzeti Kormány pénzügyminisztere, majd a Magyar Nemzeti Bank elnöke. 1947–1948-ban berni követ, 1949–1950 között a Nemzeti Múzeum elnöke, 1950–1952-ben a Szépművészeti Múzeum főigazgatója.

⁴⁹ Dr. Saláta Kálmán (1917–1958) 1940–1944 között közgazdász a Gazdaságkutató Intézetben. Részt vett az ellenállási mozgalomban és belépett a Magyar Közösségbe. 1945-ben a párt Országos Vezetőségének tagja. Az Újjáépítési Minisztériumban, majd a Miniszterelnökség titkárságán dolgozik. A párt centrumának egyik képviselője. Kidolgozója a Baloldali Blokk ellen indított ellentámadás stratégiájának. A letartóztatások során külföldre menekült. Az USA-ban szervezte az emigrációt. Szökésére vonatkozóan lásd CSICSERY-RÓNAY István–CSERENYEI Géza: I. m. 189–200.

szehívta a politikai bizottságot.⁵⁰ A politikai bizottság azt a határozatot hozta, hogy Nagy Ferenc azonnal jöjjön vissza és ugyanakkor megbízta Balogh Istvánt – a határozat a nyilvánosságának volt szánva – azzal, hogy telefonon beszélje rá, hogy ne jöjjön vissza és lényegében hasonló taktikát folytatott az elnök, aki az anyag ismeretében szintén tartott attól, hogy Nagy Ferenc visszajövele nagyobb kárt okoz a Kisgazdapártnak, mint hogy ha kint marad. Én a dolgot siettettem azzal, hogy 30-án, pénteken délelőtt összehívtuk a Baloldali Blokkot,⁵¹ illetve a Szociáldemokrata Párt összekötő bizottságát⁵² és a Parasztpárttal is tartottunk egy összekötőbizottsági ülést. A Szociáldemokrata Párt összekötőbizottsági ülésén követeltük, hogy Nagy Ferenc azonnal jöjjön haza és azonnal mondjon le. Szóval mi már vittük a dolgot egy lépéssel tovább. Én azonkívül Nagy Ferencnek megüzentem, hogy ne tétovázzon sokat, az ország itt lázban ég, nem lehet várni, míg ő ott a svájci hegyek között elhatározza magát valamire, adjon nekünk péntek délutánra választ. Ha nem tudja kijelenteni azonnal, hogy visszajön, akkor pedig rögtön le kell mondania, mert az ország békekötés előtt áll stb. és utána felhívtuk a berni követet,⁵³ akitől kaptunk egy bizonytalan kijelentést arra vonatkozólag, hogy előtte Nagy Ferenc kijelentette, hogy bizonyos feltételek mellett, hogy pl. ha a fiát kiadják, vagy pénzt küldenek neki, ő le fog mondani. Mi

⁵⁰ Az FKGP PB 1947. május 29-i ülésének jegyzőkönyvét közli: CSICSERY-RÓNAY István–CSERENYEI Géza: I. m. 179–181. A közleményt az eseményről lásd *Magyar Nemzet*, 1947. május 30.

⁵¹ Baloldali Blokk: az MKP, az SZDP, az NPP és a Szaktanács politikai szövetsége az FKGP ellen, 1946. március 5-én alakult meg.

⁵² Az MKP és az SZDP összekötő bizottsága ülésének jegyzőkönyvét közli: CSICSERY-RÓNAY István–CSERENYEI Géza: I. m. 181–182. „A miniszterelnök ellen felmerülő vádak kapcsán, amelyek szerint a leleplezett összeesküvésben részes volt, a magyar demokrácia érdekében elengedhetetlen Nagy Ferenc sürgős hazatérése és azonnali lemondása.” (A munkáspártok összekötő bizottságának ülése. *Magyar Nemzet*, 1947. május 31.)

⁵³ Gordon Ferenc követ lemondott tisztségéről, és Nagy Ferencet követte az emigrációba, nem tért haza. Helyette Oltványi Imrét nevezték ki a tisztségre. A lemondott diplomatakról jegyzéket állított össze Kertész István. Lásd KERTÉSZ István: *Magyar békeillúziók 1945–1947*, Európa Könyvkiadó-História, Budapest, 1995. 570.

kértük, hogy ezt azonnal foglalja írásba, küldje el chiffrében⁵⁴ és elővigyázatból rögtön kiadtuk a magyar távirati irodának és a Szabad Nép rendkívüli kiadásban is közölte.⁵⁵ Úgyhogy ezzel lényegében a kocka el volt vetve. A következő nap délelőtt fontos volt azután a miniszterelnök kijelölésének a kérdése. Az elvtársak közül egyik-másik kifogásolta azt, hogy mi nem használtuk fel az alkalmat arra, hogy azonnal egy általános pucolást csináljunk a miniszterek között. Akiról pl. tudtuk, hogy kicsoda, mint ahogy tudtuk, hogy ki az a Bárányos, azután hogy ki a Nyárády⁵⁶ és a többi, hogy azokkal megfelelően jártunk volna el. Mi azonban előre láttuk, hogy ennek a lépésnek kolosszális visszahatása lesz Anglia és különösen Amerika felé és ezért olyan minisztériumot akartunk, amelybe lehetőleg egyetlen új ember ne jöjjön be, mert akárki jön be, előre láttuk, hogy azt kommunistabérencnek fogják nevezni. Így pedig egyszerűen hivatkozhattunk rá, hogy ugyanaz a minisztérium megy tovább, amelyet Nagy Ferenc állított össze. Tehát ez volt az oka, hogy nem engedtünk a csábításnak, nem vettünk be új minisztereket és nem dobtuk ki a régieket. Ez a Kisgazdapárton belül is nagyon megkönnyítette a krízisnek a lefolyását. A naivabb kisgazdapártiak azt hitték, hogy itt lényegében nem változott meg semmi. Egyetlen egy helyen voltunk könyörtelenek, Gyöngyösinek a külügyministerségével, akit lehetetlen volt tovább ezen a poszton tartani. De még önála is megtettük azt, hogy megmondtuk neki, hogy ez nem jelent általános elejtést, hogy utána még elmehet valamelyik nagyhatalomhoz követnek és ezt talán meg is fogjuk csinálni, mert most, hogy a dolog sikerült nekünk, nagyon fontos, hogy mindazok a jobboldali elemek,

⁵⁴ chiffrébe = siffrébe, titkosítva, rejtjelezve

⁵⁵ A rendkívüli kiadás 1947. május 31-én két oldalban jelent meg, és a fejléc alatt az olvasható: Nagy Ferenc lemondott. „Az MTI jelenti 16:30-kor: Nagy Ferenc miniszterelnök megjelent Bernben a magyar követségen és a magyar köztársasági elnökhöz való továbbítás céljából bejelentette Gordon Ferenc magyar követnek a miniszterelnökségről való lemondását.” Ez a szöveg áll a cím alatt. Ezzel szemben Nagy Ferenc puszta kilátásba helyezte lemondását, ha feltételeit, mindenekelőtt gyermeke kiérkezését, biztosítják.

⁵⁶ Nyárádi Miklós (1905–1976) kisgazda képviselő, 1946. áprilistól pénzügyminisztériumi államtitkár, 1947 márciusa és 1948 decembere között pénzügyminiszter.

amelyek alkalmasak volnának arra, hogy a Kisgazdapártot jobboldali alapon újraszervezzék, hogy ezeket elküldjük az országból. Úgyhogy rajta leszünk, hogy Gyöngyösi követ legyen, változatlan külpolitikai vonala aláhúzásával – talán moszkvai követ lesz belőle. Oltványit pedig már tegnap kineveztük kairói követnek. Ez azért volt fontos, mert ő volt Tildynek és ennek az egész társaságnak a miniszterelnök-jelöltje és nekünk bizony minden gombot meg kellett nyomni, hogy Oltványival szemben Dinnyés kerüljön be. Ezt úgy csináltuk, hogy miután mi meggyeztünk a Parasztpárttal azután meggyűrtük a Szociáldemokrata Pártot és azután mozgósítottuk a Kisgazdapárt balszárnyát és így lassan minden jelölt lemaradt és így Dinnyés lett a miniszterelnök. Délelőtt volt egy minisztertanács, ahol formálisan lemondottunk és ugyanakkor kaptuk a meghatalmazást, hogy vigyük tovább az új kormány megalakításáig a minisztériumot. Délután négy órakor politikai bizottság volt és ahol pontosan 5 perc alatt az összes formalitások egészséges szem előtt tartásával és betartásával egyhangúlag Dinnyést jelöltük miniszterelnöknek. Olyan volt a zavar, a fejtelenség és a tanácstalanság, hogy még Sulyok⁵⁷ sem tudott semmit csinálni, ott ült és látszott a csodálkozás különböző kifejezése az arcán, de még szót sem kért, úgyhogy tulajdonképpen az ő meggyezésével is történt a dolog. Na most elmentem az elnökhöz és forszíroztam, hogy a lehető leggyorsabban menjenek a dolgok, mert vártam minden pillanatban valami amerikai vagy angol közbelépést. Úgy csináltuk meg, hogy este 7-re már ott volt az egész új minisztérium. Jelzem az a körülmény, hogy egyetlen új minisztert sem javasoltunk, az még Tildynél is, aki kétségtelenül a legravaszabb az egész társaságban, óriási megkönnyebbülést idézett elő. Ő meg volt győződve róla, hogy itten most valami rettentő radikális változás lesz. 7 órakor odajöttünk, de kiderült, hogy nem lehet felesküdni, mert Tildy először beszélni

⁵⁷ Sulyok Dezső (1897–1965) 1945 júniusától kisgazdapárti színekben az Ideiglenes Nemzetgyűlés, majd a Nemzetgyűlés tagja. 1946 márciusában 20 társával egyetemben kizárták az FKGP-frakcióból, ezt követően megalakítja a Magyar Szabadság Pártot, és a koalíció ellenzékének vezéralakja lesz. Az 1947-es választásokon nem indulhat, így pártját feloszlatja, mandátumáról 1947. július 22-én lemond, és az Amerikai Egyesült Államokba távozik.

akar a pártvezetőkkel. Miről van szó? Tildy követeli, hogy Balogh István legyen a miniszterelnökségi államtitkár és a párt főtitkára. Ez annyit jelentett volna, hogy ez a kettős vonal tulajdonképpen a döntő pozícióban változatlanul megmarad. Na és itten egy félórás, nagyon kínos harc volt, amennyiben én kijelentettem, hogy erről szó sincs. Szakasits, az örök közvetítő azt mondotta, hogy egyezzünk bele, hogy két hétig legyen a főtitkár és miniszterelnökségi államtitkár és utána mondjon le. Hát én ezt azzal védtem ki, hogy mi azt akarjuk, hogy a krízis simán, gyorsan megoldódjék, ha két hét múlva lemond a miniszterelnökségi államtitkár és a párt főtitkára, mindenki azt mondja, hogy egy új krízis kezdődik. A magyar népnek elege van a krízisekből, be kell fejezni. Dinnyés támogatott és erre az elnök, aki közben már célzásokat tett, hogy akkor ő visszavonul a politikai tevékenységtől, bánatosan belement a dologba. És ezzel aztán felesküdtünk. Én odahozattam rádiót stb., hogy az egész világ hallja, hogy miről van szó. Úgyhogy ez a dolog nagyon gyorsan ment. Szükség is volt rá, mert mint utólag megtudtuk, pont abban az órában, amikor mi felesküdtünk, az amerikaiak végre megtalálták a tennivalót, megtalálták Nagy Ferencet és azt követelték tőle, hogy semmi körülmények között ne mondjon le, de már akkor késő volt. Úgyhogy ebben a dologban az amerikai technika a Magyar Kommunista Párt technikája mögött úgy látszik elmaradt. Mindenesetre, amikor ők utólag közeléptek, már késő volt. Na most még kiküldtük Nagy Ferencnek a 4 éves kisfiát. Voltak elvtársak, akik javasolták, hogy ezt mi ne tegyük. Én azonban ismerem az amerikai publikumot és tudtam, hogy milyen nagyszerű mód és eshetőség lett volna ez az amerikai könnyzacskókra apellálni, hogy a kommunisták itt tartják tüssznak a 4 éves kisgyermeket stb., stb. és gyorsan küldtem utána és kiderült, hogy ez helyes volt. Az a legenda, hogy itt letartóztattuk és stb. 24 óráig élt és azután kiderült, hogy hazugság az egész.

Na, most néhány tanulságot mégis le kell vonni ezekből a dolgokból. Az egyik az, hogy a Szociáldemokrata Párt, bár ingadozott, de azért ezekben a döntő napokban lényegében mégis azt tette, amit a Kommunista Párt akart. Nekik rendkívül

nehéz volt Dinnyést lenyelni. Amikor én először szóba hoztam Dinnyés jelölését, aki meglehetősen out sider volt, akkor Szakasits nekem kerekén megmondta, hogy önekik olyan híreik vannak, hogy ezt az eladósodott gentryt a Kommunista Párt szanálta. Én egész nyugodtan tudtam erre válaszolni – mert ez tényleg nem igaz –, hogy mi semmiféle szanálást nem végeztünk, életben először hallom ezt a dolgot. De ez minden esetre mutatja, hogy a szociáldemokraták milyen gyanakodással nézték, és bizony meglehetősen presszióra volt szükség. A másik dolog pedig az, hogy most vált visszájára az a taktika, amit Nagy Ferencék, valószínűleg Redwardnak⁵⁸ vagy egyéb angol-amerikai ilyen szakértőnek javaslatára követtek március 11-én, amikor előtérbe tolták ezeket a baloldali kisgazdákat, mert ezek most már ismert emberek, miniszterek voltak, megnőtt a szavuk a Kisgazdapárton belül és ezeknek a segítségével tudtuk keresztülvinni ezt a dolgot. Hozzátehetem még, hogy rendkívül vigyáztunk az összes formaságok betartására. Nincs az alkotmánynak olyan pontja, amit figyelembe ne vettünk volna, mert tudtuk, hogy mi fog utána következni. Mi egy olyan acéltömböt akartunk ebből csinálni, amelybe akárhol harap bele az ellenfél, csak azt tapasztalja, hogy kemény és a foga lecsúszik róla. És tényleg erről a részéről a dolognak nem tudnak semmit csinálni. Próbáltak ők puccshíreket terjeszteni, a lapokban valószínűleg benne volt, hogy vér folyik, és barikádok vannak Budapesten stb., stb. Mindez azonban nem használt semmit. Jellemző, hogy mennyire megleptük még az olyan, egyébként jól funkcionáló szervezetet is, mint amilyen az amerikaiaké, hogy én szerdán délután és csütörtökön délután, mind a két esetben az amerikai követség vezető embereivel voltam együtt. Búcsúztattuk a követet.⁵⁹ Szerdán nem tudom ki adta az ebédet, csütörtökön én adtam nekik a búcsúebédet. Nagyon szép

⁵⁸ Frank Genn Redward (1896–1965) 1920 és 1941, illetve 1945 és 1948 között a budapesti brit nagykövetségen teljesített diplomáciai szolgálatot.

⁵⁹ Rákosi a miniszterelnök helyett a Park Klubban adott ebédet a követ búcsúztatására. Vele volt felesége is. A kormány tagjai teljes számban megjelentek, továbbá három államtitkár. „Az ön működésével kapcsolatban csak a legnagyobb elismerés hangján beszélhetünk arról a megértésről, amelyet problémáinkkal szemben tanúsított [...] Mi, magyar demokraták rendkívül so-

angol beszédben búcsúztattam, hosszú életet kívántam neki és Isten áldását és egyik alkalommal se tudta meg senki a követségéből, hogy tulajdonképpen mi is van folyamatban. Az angol újságírók kérdezgettek ott mindenféléről, de erre vonatkozólag nem kérdeztek semmit, ami azt mutatja, hogy ebben az esetben azért a párt politikai bizottsága kétségkívül légmentesen dolgozott, mert mint utólag megállapítottuk, az amerikaiak szívesen adtak volna néhány millió dollárt annak, aki mondjuk két 24 órával előbb megmondta volna nekik, hogy a Kommunisták Pártja vezetősége mit tervez, mert a dolog nekik lényegesen nagyobb kiadásokkal fog járni a jövőben. *(Derültség)* Szóval ebben a tekintetben a párt kétségkívül jól dolgozott. A többi, hogy úgy mondjam, már csak a folytatás volt. Mi nyugodtan hagytuk pl. Varga Bélát elnökölni a Politikai Bizottságban.⁶⁰ Miért ne elnököljön? Abban a pillanatban még ő volt a parlament elnöke, dacára annak, hogy tudta, hogy az írásokban órála milyen kompromittáló dolgok vannak. Mi azért őt nyugodtan hagytuk elnökölni és ugyanabban a pillanatban, amikor ő kimondta az egyhangú határozatot, az MTI-hez elment az őt is kompromittáló Kovács Béla-féle anyagnak a szövege, amit aztán a lapok másnap lehoztak és aminek a hatása alatt ő aztán megszökött. Úgyhogy ez a szökés is természetesen nekünk nagyon segített, mert itt aztán még világosabb volt, hogy tényleg összeesküvés. Mi külön őt nem vádoltuk, de azért mégis megszökött.

Mivel számítottunk arra, és már kaptuk a külföldről a híreket, hogy azt írják ilyen puccsot csinálunk, olyan puccsot csinálunk, rögtön gondoskodtunk arról, hogy egy hivatalos helyről jövő nyilatkozatban ezt ellensúlyozzuk. Elsősorban Tildyt lőttük ebbe, kijött egy nemzeti bizottsági nyilatkozat, amit Tildy írt alá,⁶¹ azután volt Dinnyésnek egy sajtókonferenciája,⁶² ahol

kat köszönhetünk az amerikai demokráciának” – mondta Rákosi a pohárköszöntőjében.

⁶⁰ Az Országgyűlés Politikai Bizottságáról van szó.

⁶¹ Az Országos Nemzeti Bizottság nyilatkozata (*Magyar Nemzet*, 1947. június 7.) Ebben az új kormány legitimitációját erősíti a testület Tildy Zoltán díszelnök aláírásával.

⁶² Dinnyés Lajos miniszterelnök nyilatkozata a külföldi és hazai sajtó előtt. (*Magyar Nemzet*, 1947. június 8.) Magyarországon teljes nyugalom van a kül-

egész ügyesen beszélt, és amikor az amerikai-angol sajtó túl vastagon kezdte a dolgot forszírozni, akkor rábeszéltem Tildyt, hogy egy semleges helyen, jelen esetben a hadifoglyok üdvözlése keretében külön rádióbeszédet tartson,⁶³ hogy mindenki hallja hangját és még egyszer mondja el, hogy minden legálisan történt. Úgyhogy a dolognak ez a része teljesen tiszta és most, az amerikai jegyzékből látom, hogy milyen kínjuk van nekik, hogy valahol belekössenek a dolog legális oldalába.⁶⁴

Most, Varga szökése⁶⁵ folytán az a furcsa helyzet állt elő, hogy Kossa lett nemcsak a parlament elnöke, hanem mint ilyen, az alkotmány értelmében, a köztársasági elnök utóda, ha a köztársasági elnök lemond. (*Derűtség.*) Úgyhogy nekünk ezt is szem előtt kell tartanunk. Ezt azért mondom, mert egyik-másik elvtársunk erről elfelejtkezvén, hajlandó volt új parlamenti elnök felől tárgyalni. Természetesen a kiszagzók is tudják azt a körülményt és nagyon forszírozzák az új elnökválasztást. Mi azonban rendkívül betartjuk az alkotmányt, melynek értelmében az elnököt előbb fel kell szólítani, hogy térjen haza. Amennyiben a parlament elnöke 60 napon belül nem jelentkezik, akkor egy szokatlan helyzet áll elő, amiben majd meg fogjuk nézni, hogy mi történjék. Úgyhogy egyelőre az a helyzet, hogy mi védjük az alkotmányt és velünk szemben van mindenféle alkotmányellenes javaslat, amelyek arra futnak ki, hogy válasszunk egy új parlamenti elnököt. – Ez csak egy olyan mellékzöngéje a dolognak.

földi sajtóban megjelent hírekkel szemben – nyomtatékosította a miniszterelnök. Reflektált a követek lemondására, végül uzsonnára hívta meg a sajtó munkatársait.

⁶³ Tildy Zoltán köztársasági elnök rádiószózata a hazatérő hadifoglyokhoz és a magyar társadalomhoz. (*Magyar Nemzet*, 1947. június 8.)

⁶⁴ Az 1947. június 11-i jegyzékről van szó. (CSICSERY-RÓNAY István–CSERENYEI Géza: I. m. 374–375.) Ez ismételten kérte, hogy késedelem nélkül állítsák fel a háromhatalmi bizottságot a helyzet sürgős megvizsgálása céljából. A jegyzék Kovács Béla fogva tartására és az ellene folyó vizsgálat illegitimitására épít. Nagy Ferenc lemondását és annak körülményeit nem említi fel.

⁶⁵ Varga Béla, a kiszagdapárt centrumának harmadik vezető tagja, a Nemzetgyűlés elnöke 1947. június 2-án hagyta el az országot. A kommunista Kossa István csak időlegesen helyettesítette, és 1947. július 4-én a kiszagdapárti Szabó Árpádot választották meg elnöknek az országgyűlési voksolásig, azaz augusztus 31-ig. Szeptember 16-án Nagy Imre lett az elnök.

Na, most mi egyelőre nem forszíroztuk a tömeges kizárásokat, és mindazt, ami a rezolúciónkban úgy szól, hogy szakadást előidézni a reakciós és a demokratikus elemek között, de azért fennforog már magától, mert a Kisgazdapárt elvesztette legbefolyásosabb vezetőjét és miniszterelnökét, a parlament elnökét, aki egyúttal a párt öt, vagy nem tudom mennyi vezetője között volt, főtitkárát és államtitkárát, Baloghot és hogy milyen a fejtelenség, azt láthatják pl. az Elvtársak abból, ami a meghatalmazási történet körül volt. Emlékezhetnek rá, hogy pl. Nagy Ferenc meghatalmazása körül 3-4 hónappal ezelőtt milyen óriási viták és harcok voltak, de most úgy meg vannak zavarva az emberek, hogy minden vita nélkül elfogadták most a meghatalmazást.⁶⁶ Úgyhogy pártjuk mostan meglehetősen fejtelten és nekünk komoly gondunk az, hogy vigyázzunk, hogy ne úgy essen szét, hogy a baloldal is belekompromittálódjék, hanem hogy a baloldal azért egy egészséges magot gyűjtsön össze, egy egészséges tagságot. Arról már beszéltem, hogy az itthon maradt, ugyancsak kompromittált elemeket, vagy olyanokat, akikhez semmi bizalmunk nem lehet, mint Gyöngyösi vagy Oltványi, azokat úgy távolítjuk el, hogy nem lehet rá panaszs. Nagyon boldogan megy Oltványi pl. külföldre, bár tartok tőle, hogy Gyöngyösi, akinek ezt még konkrétan nem ajánlottuk fel, talán nem fog annyira kapni rajta. Külügyminiszternek mi a Szekfűt szeretnők.⁶⁷ Mi azért nem vettük azonnal Szekfűt, mert attól tartottunk, hogy ha a moszkvai követ jön azonnal, akkor az amerikai sajtó elkezd ordítani, hogy persze a külpolitikai változás abban nyilvánul, hogy a nyugatos Gyöngyösit a moszkvai bérenc Szekfűvel váltják fel. Közben azonban ezek felett a dolgok felett elmúlik az idő és aztán majd Szekfűt be lehet helyezni. Persze Szekfű nem nagyon ambicionálja ezt a

⁶⁶ 1947 márciusában kezdődött a vita a rendeleti kormányzásról, és április 13-án a Nemzetgyűlés megszavazta a meghatalmazást, amely 1947. szeptember 30-ig volt érvényben.

⁶⁷ Szekfű Gyula (1883–1955) történész. 1945 októberétől Magyarország első követe, illetve nagykövete a Szovjetunióban. 1949 áprilisában helyezték nyugdíjba. 1953 májusától az Országgyűlés, 1954 januárjától az Elnöki Tanács tagja. Nem vállalta a kormányban való részvételt, helyette a baloldali kisgazdapárti Mihályfi Ernő töltötte be a külügyminiszteri posztot.

posztot. Majd meg fogjuk látni. Mindenesetre őt mindenki mint becsületes katolikus embert ismeri és amikor felvettem ezt a jelöltséget Tildy előtt, ő minden további nélkül látható örömmel elfogadta. Úgyhogy valószínűleg ő lesz a külügyminiszter. (Révai: nem akarja vállalni. Rákosi: Hát majd a jó Isten letekintránk és talán vállalja, majd meg fogjuk látni. Hát persze erőszakolni nem lehet, ha nem akarja, hát valaki más lesz.)

Na most jönnek azután a további lépések. Tegnap már leváltottak egy csomó államtitkárt és főispánt, pl. Pest megyében leváltották Zsarnay Kálmánt,⁶⁸ nem tudom, hogy itt van-e Házi elvtárs,⁶⁹ valószínűleg nagy örömmel fog róla tudomást venni. Úgyhogy most a dolog menni fog tovább. Jönnek a kizárások, a kilépések és mi rajta leszünk, hogy a Kisgazdapártból mostan komoly baloldali párt legyen. [...]

Jelzet: Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár, 274. f. 2/40. ó. e. (Időközben az irat a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának birtokába került.)

Géppel írt tisztázat. A jegyzőkönyvön aláírás nincs. Az ülésen Kádár János elnökölt, aki 10 perc felszólalási időt javasolt. Sorrendben a felszólalók: Keresztes Mihály, Nonn György, Nógrádi Sándor, Krancz Pál, Szkadán Ágoston, Zgyerka János, Kiss Károly, Donáth Ferenc, Kalamár József, Drahos Lajos, Döbrentei Károlyné. A jegyzőkönyv nem teljes (például Kőből József hozzászólása hiányzik).

⁶⁸ Zsarnay Kálmán (?–1990) a kisgazdapárt Pest megyei rendőrfőkapitánya. Tagja a párt Véderő Bizottságának. Az 1947-es választások után a baloldali kisgazdák kizárását követelő csoport egyik vezetője.

⁶⁹ Házi Árpád (1908–1970) 1945-től a kommunista párt képviselőjében Pest megye alispánja. 1949–1951 között az Állami Ellenőrzési Központ elnöke, majd belügyminiszter és 1953-ig miniszterelnök-helyettes. 1957-ben kerül vissza a megyébe mint az MSZMP Pest Megyei Bizottságának osztályvezetője.